

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ПОЛІСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет права, публічного управління
та національної безпеки
Кафедра економічної теорії,
інтелектуальної власності та публічного
управління

Кваліфікаційна робота
на правах рукопису

ТУРЧИНА НІНА ВЯЧЕСЛАВІВНА
(прізвище, ім'я, по батькові здобувача вищої освіти)

УДК: 336.71
(індекс)

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

**ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА СТАБІЛІЗАЦІЇ БАНКІВСЬКОЇ
СИСТЕМИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ**
(тема роботи)

281 «Публічне управління та адміністрування»
(шифр і назва спеціальності)

Подається на здобуття освітнього ступеня магістр
кваліфікаційна робота містить результати власних досліджень. Використання
ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне
джерело

Н. В. ТУРЧИНА
(підпис, ініціали та прізвище здобувача вищої освіти)

Керівник роботи:

ІВАНЮК Ольга Володимирівна
(прізвище, ім'я, по батькові)

кандидат економічних наук, доцент
(науковий ступінь, вчене звання)

Висновок кафедри економічної теорії, інтелектуальної власності та публічного управління
за результатами попереднього захисту: **ТУРЧИНА Ніна Вячеславівна**
допущений до захисту

Протокол засідання кафедри економічної теорії, інтелектуальної власності та публічного управління № _____ від «_____» грудня 2022 р.

Завідувач кафедри економічної теорії, інтелектуальної власності та публічного управління

к.е.н., професор
(науковий ступінь, вчене звання)

_____ (підпис)

Валентина ЯКОБЧУК
(власне ім'я та прізвище)

«_____» грудня 2022 р.

Результати захисту кваліфікаційної роботи

Здобувач вищої освіти **ТУРЧИНА Ніна Вячеславівна** захистила
(прізвище ,ім'я, по батькові)

кваліфікаційну роботу з оцінкою:
сума балів за 100-бальною шкалою _____
за шкалою ECTS _____
за національною шкалою _____

Секретар ЕК

_____ (науковий ступінь, вчене звання)

_____ (підпис)

Настасія ПУГАЧОВА
(власне ім'я та прізвище)

АНОТАЦІЯ

Турчина Н.В. - Державна політика стабілізації банківської системи в умовах воєнного стану. Рукопис. Кваліфікаційна робота на здобуття кваліфікації «Магістр» за спеціальністю 281 «Публічне управління та адміністрування» – Поліський національний університет Міністерства освіти і науки України, 2022.

Перший розділ магістеської роботи присвячений дослідженню теоретичних аспектів забезпечення стабільності банківської системи. Другий розділ описує особливості функціонування банківської системи України в умовах військового стану. У третьому розділі досліджено основні механізми та напрями стабілізації банківської системи України в умовах військового стану.

Ключові слова: державна політика, державне регулювання, банківська система, стабілізація, фінансова стабільність, банківський нагляд.

SUMMARY

TURCHINA N. Sovereign policy of stabilizing the banking system in the minds of the military camp. Manuscript. Qualification work for the Master's Degree in the specialty 281 «Public management and administration» - Polish National University of the Ministry of Education and Science of Ukraine, 2022.

The first chapter of the master's thesis is devoted to the study of theoretical aspects of ensuring the stability of the banking system. The second section describes the peculiarities of the functioning of the banking system of Ukraine in the conditions of martial law. In the third chapter, the main mechanisms and directions of stabilization of Ukraine's banking system in the conditions of martial law are investigated.

Key words: state policy, state regulation, banking system, stabilization, financial stability, banking vision.

ЗМІСТ

ВСТУП		5
РОЗДІЛ 1.	ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ СТАБІЛЬНОСТІ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ	8
	1.1. Сутність фінансової стабільності банківської системи в умовах воєнного стану	8
	1.2. Система організаційно-економічного забезпечення фінансової стабільності банків	11
	1.3. Основи державного регулювання банківської системи в умовах воєнного стану	19
	Висновки до розділу 1	16
РОЗДІЛ 2.	ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	17
	2.1. Сучасний стан вітчизняної банківської системи	17
	2.2. Регулятивна та наглядова діяльність Національного банку України в умовах воєнного стану	21
	2.3. Адаптація банківської системи в умовах воєнного стану	24
	Висновки до розділу 2	26
РОЗДІЛ 3.	МЕХАНІЗМ ТА НАПРЯМИ СТАБІЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ	28
	3.1. Державне регулювання банківської системи в умовах воєнного стану	28
	3.2. Напрями удосконалення банківського нагляду та регулювання в Україні	31
	3.3. Концептуальні засади державної політики регулювання банківської системи	34
	Висновки до розділу 3	39
ВИСНОВКИ		41
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ		44
ДОДАТКИ		46

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. В сучасних умовах, фінансові інки характеризуються високим рівнем динамічності. Та окрім позитивного впливу (озвиток національних фінансових систем) сприяють і виникненню та озповсюдженню кризових тенденцій. Це так званий ланцюговий «ефект зараження» банківських систем, що може виникати у міжнародному фінансовому просторі.

Українська банківська система характеризується високим рівнем чутливості до зовнішніх потрясінь. Саме тому, ваховуючи її провідну роль у відстворювальній структурі економіки держави та фінансуванні потреб субєктів господаювання, вчасне виявлення ймовірних причин порушення її фінансової стабільності є надзвичайно важливим завданням, відповідальність за виконання якого покладено на Національний Банк України. Забезпечення фінансової стабільності банківської системи Укаїни визначено одним із головних напрямів реформування фінансового сектору України у відповідності до вимог Європейського Союзу.

Аналіз останніх досліджень. Теоретичним та методологічним аспектам державного регулювання та стабілізації банківської системи присвячено значну кількість наукових поаць як вітчизняних, так зарубіжних вчених. Питаннями вдосконалення системи банківського реагування займалися такі всені як О.Барановський, О.Дзюблик, О.Вовчак, І.Горячек, В.Грушка, Ед. Доллан, С.Дубова, В.Кротюк, Ж.Матук, І.Плужников, С.Реверчук, Н.Рогова та ін. Правові основи регламентування банківської діяльності визначаються у працях І.Заверухи, П.Біленчука, Д.Кирилюка, З.Комаринської, О.Костюченка, А.Линникова, В.Нагребельного, О.Орлюка, А.Ткаченка. Попри значну кількість публікацій з даного питання, проблематика державної політики стабілізації банківської системи потребують додаткових досліджень.

Метою дослідження кваліфікаційної роботи є обґрунтування теоретико-методичних засад ефективної державної політики банківської системи та надання практичних рекомендацій щодо її стабілізації в умовах воєнного стану.

Визначена мета потребує вирішення наступних завдань:

- визначити екогномічну суїність/розкрити економічну сутність фінансової стабільності банків; – визначити основні цілі забезпечення фінансової стабільності банківської системи;
- проаналізувати показники динаміки розвитку банківської системи України;
- проаналізувати стан вітчизняної банківської системи в умовах воєнного стану; – визначити напрями удосконалення банківського нагляду та регулювання в Україні;
- розглянути банківський нагляд як інструмент забезпечення стабілізації банківської системи;
- розглянути основні засади державної політики регулювання банківської системи.

Об'єктом дослідження є процес забезпечення стабілізації банківської системи в умовах воєнного стану.

Предметом дослідження є теоретичні, методичні засади вдосконаленню механізму публічного регулювання банківською системою України та забезпечення фінансової стабільності банківської системи.

Методи дослідження. Для досягнення поставленої мети у роботі використано такі методи наукового дослідження: теоретичного узагальнення – для дослідження змісту фінансової стабільності банківської системи та визначення етапів її моніторингу, системного підходу – для виявлення взаємозв'язків між складовими системи організаційно-економічного забезпечення фінансової стабільності банківської системи; історичний, абстрактно-логічний, аналіз і синтез, індукція і дедукція (для з'ясування сутності та принципів державного регулювання банківської системи; уточнення категорій та термінів); формалізації, структурно-функціональних оцінок, аналогії, системного аналізу (для визначення функцій державного регулювання, функцій банківської системи, дослідження інституційно-правового середовища); статистичний, ретроспективного аналізу, аналітичного групування (для вивчення стану та періодизації еволюційного розвитку

банківської системи, оцінки застосування регулятивного інструментарію органами державної влади); методи кластерного та кореляційно-регресійного аналізу (для порівняльного оцінювання ефективності державного регулювання банківської системи України та прогнозування напрямків удосконалення державної політики регулювання банківської системи; графічний – для унаочнення результатів дослідження.

Інформаційну базу дослідження – напрацювання провідних дослідників із заявлених питань, нормативно-правові акти, звіти національного банку та комерційних банків, ресурси мережі Інтернет.

Практичне значення отриманих результатів можуть бути використані у навчальному процесі при підготовці фахівців для банківської сфери, оскільки обґрунтовано основні методологічні положення формування якісної моделі регулювання державної політики стабілізації банківської системи України в умовах воєнного стану, яка необхідна для розвитку економіки України в майбутньому.

Обсяг і структура кваліфікаційної роботи. Кваліфікаційна робота складається із вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел. Основний текст роботи склав 58 сторінок. Робота містить: 5 таблиць, 1 рисунок. Список використаних інформаційних джерел налічує 19 найменувань.

РОЗДІЛ 1.

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ СТАБІЛЬНОСТІ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ

1.1. Сутність фінансової стабільності банківської системи в умовах воєнного стану

В кожній державі, незалежно від моделі її економічної організації, банківська система відіграє найважливішу роль у забезпеченні руху грошових потоків. Вона виконує основні функції фінансової системи через забезпечення стабільності національної грошової одиниці, організацію переміщення фінансових ресурсів, розробку та забезпечення процесів управління ризиками, забезпечення об'єднання та розподілу фінансових ресурсів між суб'єктами господарювання; безперебійне функціонування платіжних систем, забезпечення ринку необхідною інформацією.

В спеціальній економічній літературі, деякими авторами, при характеристиці стану банківської системи терміни «стійкість», «стабільність», «надійність» ототожнюються. Нами виділено основні відмінності зазначених понять (табл. 1.1).

Поняття стійкості, стабільності і надійності знаходяться у тісному взаємозв'язку і в поєднанні дають можливість забезпечити ефективне функціонування об'єкту дослідження, так як дозволяють охарактеризувати його стан з різних позицій. З позиції методології, стабільність банківської системи розглядають у взаємозв'язку трьох рівнів:

1. Об'єднання як з економікою загалом, так і з регіональними сегментами.
2. Взаємопов'язаність стійкості окремих банків із стійкістю всієї банківської системи
3. Позиція кожного банку як структурного елемента банківської системи.

Характеристика відмінностей термінів «стійкість», «надійність», «стабільність»

Термін	Надійність	Стабільність	Стойкість
Сутність	Здатність вселяти довіру суб'єктам, що співпрацюють з ним щодо реалізації їх інтересів	Здатність зберігати стан рівноваги тривалий час або швидко повертатися до нього у разі короткострокової втрати	Здатність об'єкта розвиватися та функціонувати під впливом ендогенних та екзогенних факторів
Суб'єкти оцінювання	Коло суб'єктів обмежене зацікавленими в реалізації їх інтересів (працівники, клієнти, акціонери, потенційні і реальні інвестори)	Широке коло суб'єктів мікро- та макrorівня (клієнти, працівники, акціонери, держава в особі національного банку та інших інститутів)	Коло суб'єктів обмежене фахівцями (бізнес аналітики, ризик менеджери, топ менеджери)
Критерії оцінювання	Широкий набір критеріїв залежить від поставленої цілі та групи суб'єктів оцінювання	Єдиний критерій сталості показників	Стандартизований набір критеріїв, до складу якого входять фінансові показники із пороговими значеннями

Джерело: розроблено на основі [11]

Дослідники виділяють 3 основні підходи до визначення терміну «фінансова стабільність» банку. Це макроекономічний підхід, мікроекономічний, комплексний і рейтинговий.

1. Макроекономічний. Згідно цього підходу, фінансова стабільність розглядається як результат зміни під макроекономічним впливом показників, які характеризують стан банку. При цьому банківська система розглядається як елемент системи більш високого порядку (економічної та фінансової).

2. Мікроекономічний. Відповідно до цього підходу, основою фінансової стабільності є спроможність банку втримувати платоспроможність, ліквідність, адекватність капіталу на рівні, безпечному для їх діяльності. Критерієм оцінки фінансової стабільності при цьому виступають критичні значення цих показників.

3. Комплексний. Згідно цього підходу «фінансова стабільність банків» - результат синтезу як макроекономічних, так і мікроекономічних факторів.

Загалом, чинники, які впливають на фінансову стійкість банків розглядаються на макро- і мікрорівнях. На макрорівні ці чинники поділяються на зовнішні, загальнодержавні та внутрішньосистемні (рис. 1.1).

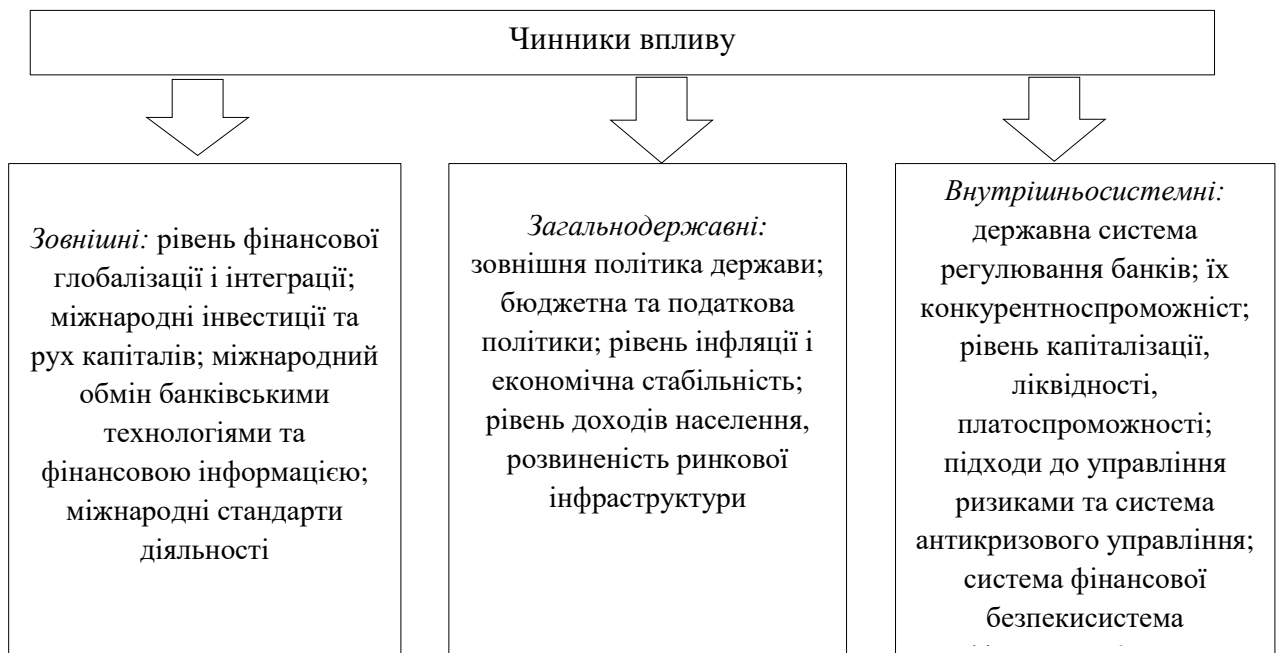

Рис. 1.1. Класифікація чинників впливу на фінансову стійкість банків на макрорівні

Джерело [16]

Елементи фінансової стабільності банків мають наступні характеристики:

1. Стабільність капіталу. В основі стабільності (або адекватності) капіталу лежить обсяги власного капіталу банків, який можна використовувати для виконання зобов'язань перед клієнтами, створення необхідних резервів, фінансування розвитку або ліквідації негативних наслідків, зумовлених форс-мажором.

2. Комерційна стабільність – демонструє рівень пов'язаності банку з іншими учасниками ринкової інфраструктури, наскільки банк включений в систему міжбанківських відносин, відносин з аудиторами, дебіторами, клієнтами.

3. Організаційно-структурна стабільність – відповідність організаційної структури банку механізму управління реалізацією покладених на нього функцій.

4. Функціональна стабільність – в основі лежить спеціалізація (універсалізація) асортименту банківських послуг.

5. Фінансова стабільність – показує результативність інших елементів стійкості (це обсяги та структури власних коштів, норма прибутковості і дохідності, прибуток на власний капітал, дотримання показників ліквідності, обсяги створеної доданої вартості). 6. Стійкість інформаційних систем – баз даних інформації та відповідних інформаційних технологій, за допомогою яких здійснюється їх обробка. Стійкості цих систем може перешкоджати шкідливе програмне забезпечення, свідомий або несвідомий витік інформації, різні збої в роботі, шахрайство, хакерські атаки. Віртуальність роботи банківських систем не тільки впливає на ефективність роботи, але й на вразливість інформаційних систем.

7. Стійкість системи управління ризиками. Висока ризиковість здійснення фінансових операцій тягне за собою значний рівень втрат. Але поруч з цим може забезпечувати вищий потенційний дохід в разі їх успішного завершення. Найбільше на банківську діяльність впливають макроекономічні фактори, кредитні ризики, рівень ліквідності, доступності капіталу, політичне втручання та зарегульованість, якість ризик менеджменту та ін. Якісна система управління ризиками може не тільки сприяти зростанню стійкості банків, але й впливати на рівень ефективності використання і розміщення капіталу.

Фінансова стійкість банківської системи це такий її стан, за якого вона ефективно і безперервно забезпечує рух ресурсів, а потенційні ризики визначаються і оцінюються із прийнятною точністю за умови відносно ефективного управління ними.

1.2. Система організаційно-економічного забезпечення фінансової стабільності банків в умовах воєнного стану.

Протягом дії воєнного стану в Україні Національний банк України продовжує реалізацію комплексу взаємопов'язаних заходів, спрямованих на

підтримання фінансової стійкості держави та регулювання банківської системи в умовах дії воєнного стану.

При визначенні ефективності процесу забезпечення фінансової стабільності необхідно враховувати специфічні особливості цієї діяльності. Такими особливостями є: подвійний характер роботи банків (виконання банком як макроекономічної функції фінансового посередника, так і мікроекономічної – діяльності як субєкта господарювання); робота банку не з особистими, а із залученими коштами, що збільшує ризиковість діяльності. Також необхідно враховувати фактори впливу на банківську систему (внутрішні і зовнішні). Внутрішні – сюди відносять банківську стратегію, особливості роботи менеджменту та рівень кваліфікації інших кадрів, рівень застосування нових технологій, обсяги та структуру власних і залучених коштів, рівень дохідності та ліквідності та ін. До зовнішніх факторів відносять економічні та ринкові умови, рівень доходів, рівень довіри населення і субєктів господарювання до банківської системи, використовувани важелі державного регулювання [7].

Дуальна природа оцінки ефективності роботи банків є результатом того, що банки є як приватним інститутом, так і джерелом суспільних благ. Саме тому ефективні з позиції власника банки можуть розглядатися як неефективні з боку інших учасників або економіки.

Ефективність забезпечення фінансової стабільності банків безпосередньо пов'язана із державною політикою в цій сфері. Ця політика передбачає визначення як існуючого, так і бажаного стану системи, координацію управління фінансовими ресурсами банківської установи, відбір таких управлінських рішень, що сприятимуть зростанню фінансової стійкості. Ці елементи можуть бути впорядковані у відповідному механізмі управління фінансовою стійкістю банків для практичної її реалізації. Необхідність розподілу функціональних обов'язків субєктів управління та вибору методів управління фінансовою стабільністю необхідно виділяти у механізмі відповідні блоки, кожен з яких містить визначений набір елементів.

Блоки механізму управління фінансовою стабільністю банківської системи:

1. Відповідні суб'єкти управління, що відповідають за забезпечення ефективності і безперервності функціонування механізму управління фінансовою стабільністю. Від компетентності суб'єктів управління залежатиме і рівень фінансової стабільності комерційного банку. Складовими елементами цього блоку є члени правління, Ради директорів, керівники, менеджери. На макрорівні це Національний банк України.

2. Об'єкти управління. Сюди відносять фінансову стійкість банку. Вона визначається за такими характеристиками: рівнем капіталізації, якістю активів і зобов'язань та якістю управління ними, рівнем платоспроможності, ліквідності, прибутковості і якістю управління ними, чутливість до ризиків та ін.

3. Процес управління, що включає методи та інструменти управління. Основними ризиками, що впливають на банківську стабільність є кредитні, відстокові ризики, ризики ліквідності, валютні, ринкові та ін.

1.3. Основи державного регулювання банківської системи в умовах воєнного стану

Державне регулювання банківської системи – це комплекс заходів які застосовуються відповідними державними органами для підтримки стабільності та ефективності банківської системи, обмеження настання негативних наслідків від реалізації ризиків. Основна мета регулювання банківської системи – це підвищення рівня її надійності і стабільності, захист інтересів клієнтів і власників. В основному в різних країнах функцію нагляду і регулювання виконує центральний банк країни або міністерство фінансів. Центральний банк – це основа фінансово-кредитної системи держави на який згідно законодавства країни покладено обов'язок нагляати за станом і стабільністю фінансового сектору. В Україні цей нагляд здійснюється Національним банком України.

Основними видами економічних методів регулювання банківської системи є податкові, нормативні, коригуючі. Для центрального банку країни оптимальними рахуються нормативні і коригуючі методи, а для фінансових органів податкові методи. В спеціалізованій літературі використовуються різні критерії класифікації видів регулювання діяльності банківського сектору. Однією з класифікацій видів державного регулювання є запропонована Рудольфом Брендом (рис. 1.2.).

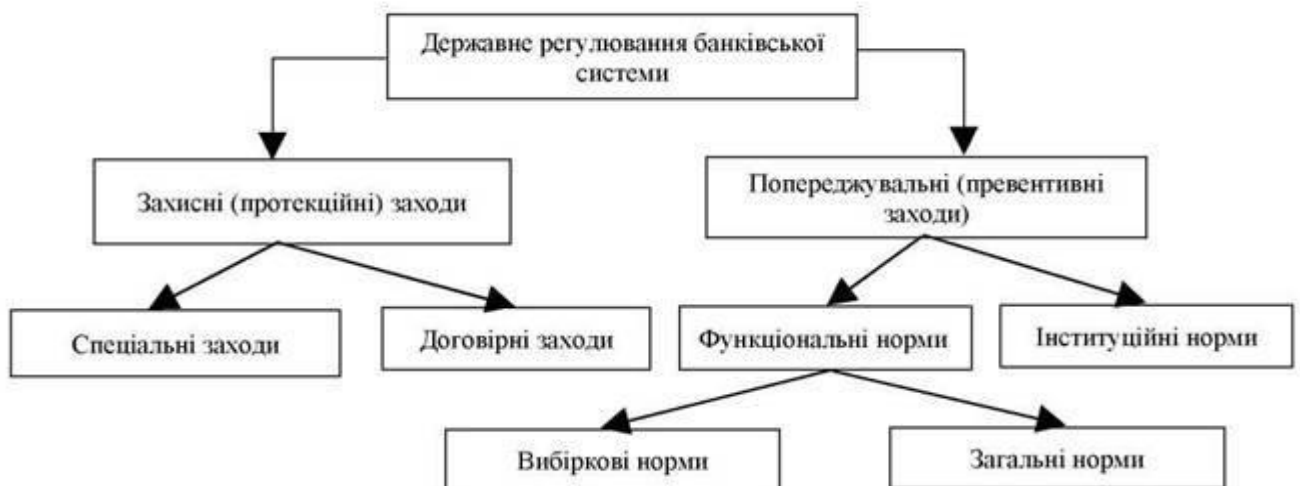

Рис. 1.2. Класифікація видів державного регулювання банківської сфери

Попереджувальні заходи застосовують для уникнення ймовірних негативних наслідків настання певної економічної ситуації. До цих заходів відносять встановлення вимог щодо структури і обсягу власного капіталу, необхідності диверсифікації банківських ризиків, встановлення обмежень на виконувани операції.

В основному превентивні заходи реалізуються шляхом затвердження обов'язкових норм (функціональних та інституційних). Саме вони і регулюють ризики за окремими операціями. Інституційні норми виражаються у відносних величинах, що регулюють організаційні питання (цілі кредитування, порядок здійснення операційної діяльності, проведення ревізій тощо). Функціональні ж норми мають визначене числове значення. Вони можуть бути як загальні (встановлюються для ринку загалом), так і вибіркові (наприклад, коефіцієнти ризику за певними операціями).

Протекційні заходи застосовуються за необхідності захисту від загрозових ситуацій, що настала. За допомогою таких заходів проводиться захист банку та його клієнтів від ймовірних наслідків фінансових ризиків. До них відносяться створення і функціонування фонду гарантування вкладів фізичних осіб, створення банками резервів для відшкодування втрат за позиками, можливість рефінансування банків центральним банком, надання цільової допомоги іншими установами. Способи регулювання тісно пов'язані між собою та в комплексі підвищують ефективність застосування один одного.

Основні питання регулювання банківської системи в Україні відображені в постанові НБУ від 20 серпня 2001 року № 368 «Про порядок регулювання діяльності банківських установ». Для регулювання банківської системи в Україні застосовуються різні методи і інструменти, які можна об'єднати у 2 групи (табл. 1.2.). Ці методи застосовуються для підтримки стабільності національної грошової одиниці, для регулювання ліквідності банківської системи та ін. До них відносять адміністративні методи, які передбачають встановлення обмежень і заборон для кількісних параметрів діяльності. Вони є обов'язковими для виконання всіма банками. Також до цих методів відноситься ліцензування, реєстрація для контролю за доступом на ринок нових гравців.

Таблиця 1.2

Методи регулювання банківської діяльності

Група методів	Зміст
Адміністративні методи	Ліцензування та надання дозволів на проведення тих чи інших операцій Встановлення прямих обмежень на обсяги операцій Встановлення прямих обмежень обсягу маржі
Економічні методи	Через облікову політику Через норму обов'язкового резервування Через операції на відкритому ринку Через регулювання ліквідності

Економічні методи реалізуються через облікову політику, операції на ринку та ін. Ці методи не передбачають заборон чи прямих обмежень, мають непрямий характер і в своїй основі ґрунтуються на економічній зацікавленості банківської установи діяти у відповідності до цих методів.

Методи, що застосовуються центральним банком України перебувають на етапі становлення. Причинами цього є обмежені можливості застосування непрямих методів через недосконалість ринку. Саме тому більше уваги приділяється застосуванню адміністративних методів.

Висновки за розділом 1

За результатами розгляду і систематизації теоретичних основ процесу забезпечення стабільності банківської системи можна виокремити наступні висновки:

1. Забезпечення стабільності банківської системи необхідно розглядати на трьох рівнях: на рівні об'єднання з економікою загалом та її регіональними сегментами зокрема; у взаємозв'язку стійкості окремого банку із стійкістю всієї системи; і з позиції окремого банку як структурного елемента системи.

2. Стабільність банківської системи – це комплексна характеристика її стану, за якої реалізується її сутність і призначення, виконуються основні функції та забезпечуються спроможність тримати рівновагу і відновлюватися після зовнішніх потрясінь. Це пояснюється тим, що стабільність банківської системи – це одна з наважливіших умов розвитку національної економіки, успішної трансформації держави.

3. Необхідним для забезпечення стабільності банківської системи є державне регулювання цього процесу. Для цього у Національного банку України є широкий інструментарій. Це не тільки аналіз та інформування учасників ринку про ідентифіковані ризики, це і застосування інструментів загального чи секторального характеру.

6. Державне регулювання стабільності банківської системи є комплексом заходів, що вживаються Державне регулювання діяльності банківських установ відповідальними державними органами для забезпечення стабільності і ефективності банківської діяльності та обмеження негар=тивних наслідків настання ризиків. Основна мета регулювання банківської стабільності – це підвищення рівня її надійності, стабільності та захист інтересів владників і кредиторів.

РОЗДІЛ 2.

ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

2.1. Сучасний стан банківської системи України

Без ефективної банківської системи, яка обслуговує і впливає на всі економічні та соціальні процеси, що відбуваються в державі неможливе функціонування економіки країни заналом. Банки, поєднавши функції фінансових посередників та інвестиційних установ стали основною спонукальною силою розвитку економіки та забезпечення реалізації ведення господарської діяльності всіх підприємств. На даний час, банки велики спектр послуг та здійснюють різноманітні фінансові операції. Кожен банк самостійно визначає систему організації операційної діяльності, перелік послуг клієнтам роздрібного та корпоративного бізнесу, інформаційного забезпечення, штатний розклад, систему мотивації працівників, моніторинг якості наданих послуг, тощо.

Серед основних проблем розвитку економіки країни одне з основних місць посідає питання дослідження функціонування банківської системи, оскільки стабільна та ефективна банківська система є гарантом результативного регулювання економіки. Зниження темпів розвитку економіки, падіння національної фінансової стабільності та фінансової безпеки є результатом того, що банківська система в Україні не виконує в повному обсязі притаманних їй функцій.

Згідно досліджень розвитку банківського сектору 2018-2022 роки стали найскладнішими, з початком загострення політичної ситуації в 2014 році та загострилися у 2022 році у зв'язку із повномасштабним вторгненням РФ, які призвели до зменшення зовнішнього та внутрішнього попиту, процесів девальвації, вилучення коштів населенням та бізнесом з банківської системи.

Всі суб'єкти економіки зіштовхнулись з непередбачуваними викликами 24 лютого 2022 року, спричиненими повномасштабним вторгненням російських

військ на територію України. Варто зазначити, що завдяки системній роботі регулятора впродовж попередніх років, які теж були не менш складними в економічному плані (карантинні обмеження, пов'язані з пандемією COVID-19) фінансовий сектор, в тому числі і банківська система виявилась підготовленою до цих подій. Заплановані нормативні та регуляторні зміни набули невідкладного характеру завдяки виваженим діям регулятора і банківська система вистояла та продовжує активно розвиватись.

На початку війни, а саме в березні 2022 року більшість українських банків вимушені припинити роботу на окупованих територіях та на тих, де велись активні бойові дії. На жаль, така ситуація з відділеннями банків і на даний час. Наслідком таких вимушених дій є зниження ділової активності, зменшення попиту на банківські продукти в деяких регіонах. Адміністраціями банківських установ проводяться оптимізації скорочення витрат. Слід зазначити, що після звільнення територій України банківські установи відразу почали відкривати відділення, що в свою чергу призвело до доступу фінансових послуг фізичним та юридичним особам в Україні. Станом на початок травня 2022 року працювало орієнтовно 80% відділень банківських установ.

В той же час, банківські установи вдосконалюють свої механізми, що в свою чергу дає змогу клієнтам мати доступ до операцій з власними рахунками та коштами розміщених на них. Це можливо не тільки на території України, а й за її межами. Під час проведення військових дій банки працюють стабільно, рівень обслуговування та доступності фінансових послуг підвищується. Все це свідчить про те, що банківська система України гідно справляється з тими викликами, що спричинили військові дії на території України. Слід зауважити, що кредитний портфель позичальників великого та середнього бізнесу навпаки збільшився більш ніж на 9 %. На мою думку, це все можна пов'язати з кредитуванням українських аграріїв про що свідчать затверджені та впроваджені державні програми з кредитування, а також грантові програми. Але, поряд з цим ми спостерігаємо скорочення обсягів валютних кредитів,

враховуючи військовий стан в країні. Також зазнала стагнації та зменшилась в рази іпотечне кредитування.

На період воєнного стану Національний банк України запровадив на території України обмеження регулювання валютного ринку, це все вплинуло та ускладнило діяльність бізнесу та торкнулось фізичних осіб. Підприємці розуміють доцільність дій Національного банку України, враховуючи умови воєнного стану. На мій погляд, для стабільного виконання договорів перед інвесторами, які мають іноземний капітал потрібно переглянути окремі положення Постанови №18.

Важая, що обмеження на переказ валюти за кордон українськими підприємствами, які використовують у своїх потребах сировину з-за кордону потрібно зняти валютні обмеження та додатково переглянути ліміти по безготівкових розрахунках. У разі подальшої ситуації на валютному ринку експерти вважають, що малий та середній бізнес може значною мірою почати працювати по готівкових розрахунках та ігнорувати безготівкові розрахунки взагалі. Це все може бути потужним поштовхом для розвитку тіньової економіки на території нашої країни.

Враховуючи сьогоднішні конкретні тенденції банківської системи і її перспективи передбачити важко, але не дивлячись на це є оптимістичний прогноз гравців ринку. В умовах воєнного стану в банків погіршується співвідношення доходної та витратної частини, частка NPL (непрацюючих кредитів) дуже швидко зростає, спостерігається масова міграція населення країни та мобілізація, що призводить до втрати кваліфікаційних кадрів. Банківська система успішно справляється з всіма викликами війського стану. Своєчасно проводиться оптимізація витратта збереження доходів. Адекватний менеджмент в управлінні банківськими установами також відіграє позитивну роль. Тільки дві фінансові установи спочатку вторгнення РФ та військових дій на території України стали неплатоспроможними. Це Банк «Січ» та МЕГАБАНК. Ці установи не мають значний вплив на економіку України в цілому, оскільки не є системними банками. Державна політика налаштована щодо впровадження механізмів для забезпечення умов повернення населення

України, яке змушено виїхати з території України. Це все безпосередньо буде мати позитивний вплив та стабілізує економічну ситуацію в країні.

Верховна Рада України за поданням Президента України Володимира Зеленського 7 жовтня 2022 року призначила на посаду Голови Національного банку України Андрія Пишного.

Маємо впевненість, що під управлінням нового голови Національного банку України регулятор зможе утримувати стабільність макроекономіки та завдяки впровадженню коректної монетарної політики, що поступово позитивно вплине лібералізацію валютного ринку країни та збереження незалежності Національного банку.

На даний час маємо 67 платоспроможних банківських установ, з них 44 – прибуткові, та мають чистий прибуток – 25,6 млрд. грн. (Табл. 2.1).

Таблиця 2.1

Кількість банківських установ в Україні (2021-2022 рр)

	Діючі банки	В т.ч. з іноземним капіталом	В т.ч. зі 100% іноземним капіталом
Станом на 01.01.2021 р.	74	33	23
Станом на 01.01.2022 р.	71	33	23
Станом на 01.07.2022 р.	68	31	22
Станом на 01.12.2022 р.	67	30	22

У січні – вересні 2022 року платоспроможні банки декларували чистий прибуток в розмірі 7,4 млрд. грн. чистого прибутку, що в порівнянні з аналогічним періодом минулого року – 51,4 млрд. грн.

Значне зниження дохідної частини та рентабельності капіталу фінансових установ свідчить про зростання відрахувань у резервах на понесені і очікувані збитки внаслідок бойових дій на території країни. Сформовано резерви в обсязі 99,0 млрд. грн. на початок поточного року.

Чистий процентний дохід уповільнився на 26% за поточний рік через суттєве скорочення доходів по процентах у роздрібному сегменті. Така ж ситуація і з чистим комісійним доходом, який скоротився на 16 % за 2022 рік в порівнянні з аналогічним періодом 2021 року. Населення країни поступово починає активно користуватись банківськими продуктами після шоку, який

спричинила повномасштабна військова агресія, але до показників минулого року потрібно збільшити обсяги реалізації банківських продуктів мінімум вдвічі.

2.2. Регулятивна та наглядова діяльність Національного банку України в умовах воєнного стану

Відповідно до Закону України «Про Національний банк України» банківське регулювання – це одна з найважливіших функцій НБУ, суть якої полягає у створенні норм системи, які регулюють банківську діяльність і зазначають визначення загальних принципів діяльності банків, здійснення порядку банківського нагляду та регулюють норми відповідальності у раз порушення банківського законодавства.

Закон трактує банківський нагляд, як систему «контролю активних впорядкованих дій Національного банку України, що спрямовані для забезпечення і дотримання банськими установами та іншими особами стосовно яких НБУ проводить наглядову діяльність законодавства України і нормативів що встановлені з метою забезпечення стабільної роботи всієї банківської системи країни та також відповідний захист щодо інтересу вкладників, кредиторів банківських установ». Цілі, що визначені для банківського нагляду має стаття 67 ЗУ «Про банки та банківську діяльність». Вимоги статті регулюють застосування заходів впливу стосовно порушення законодавства щодо діяльності банківських установ. Вищезазначені заходи впливу активно застосовує НБУ.

Банківський нагляд включає в себе поний моніторинг операцій та процесів, які здійснюються в банківській сфері у різних галузях, а саме:

- створення нових банків та їх установ,
- діяльності банків,
- реорганізації та ліквідації банків.

Орган нагляду має всі повноваження та механізми для застосування до банківських установ різні заходи впливу примусового або не примусового характеру.

Провідні експерти фінансової та банківської сфери України визначають банківське регулювання та потребу банківського нагляду як ключову для чіткого та злагодженого функціонування всієї банківської системи. Крім того кожен з них має свою думку та бачення цього процесу. Впровадження систем відповідних заходів за допомогою яких здійснюється державна політика через НБУ. Це стабілізує та убезпечує функціонування всіх банківських установ.

Банківське регулювання формує державний вплив на банківську сферу і досягає цілей, що мають державне значення:

- проведення грошового обігу
- стабілізація банківської системи
- унеможливлення монополізації

Згідно ст.66 ЗУ «Про банки та банківську діяльність розрізняються форми індикативного та адміністративного регулювання. Відповідно до вимог статті адміністративне регулювання складається з реєстрації банків та подальшого ліцензування діяльності; встановлює обмеження та вимоги у діяльності банків; застосовує санкції фінансового, адміністративного виду; нагляду за діяльністю банків; контроль та рекомендації щодо операційної діяльності.

Індикативне регулювання відповідно до вимог статті охоплює та встановлює обов'язкові економічні нормативи; визначає обов'язкові норми резервів; встановлює норми відрахувань, що покривають ризики від банківських операцій; визначає процентну політику; проведення рефінансування банків; впровадження управління у керуванні золотовалютними резервами; проведення операцій на відкритих ринках з цінними паперами; контролювання імпорту/експорту капіталу.

Згідно класифікації нагляду за банками розрізняють поділ на вступний, попередній та поточний. Відповідно до цього вступний нагляд проводиться для визначення вимог при отриманні ліцензування для проведення банківських операцій. Це потрібно для контролю джерел і обсягів капіталу, кваліфікації та

професіоналізму менеджменту, бізнесових планів банківської установи в майбутньому. Здійснення попереднього нагляду має завдання забезпечення дотримання банками пруденційного ведення справ методом заборони і обмеження видів діяльності. Також до вищезазначеного виду належить і безвиїзний нагляд, що полягає у перевірці та проведенні аналізів звітів, які надають банківські установи і проведення економічних розрахунків нормативів. Увесь наявний нагляд має рівнозначне застосування для інспектування банківських установ внаслідок чого перевіряється звітність, яку надають банки. Додатково проводиться аналіз позицій банківської установи з використанням методики CAMALS.

Основи банківського регулювання зароджуються та здійснюються органом, який має законотворчий характер – парламент, Верховна рада. Саме у цьому органі народжується законодавча база для регуляції і впливу на діяльність банківських установ відповідно до цілей, які необхідні державі. Здійснення функцій нагляду у банківській сфері покладається теж на орган влади, що незалежний від виконавчої гілки влади на території України таким органом виступає НБУ/центробанк.

Законодавча база у регулюванні банківської діяльності потребує постійних змін. Враховуючи вищевикладене, нормотворчі функції нагляду частково передаються парламентом до центробанку.

Ситуація стосовно банків в середині 70-х років, які стають міжнародно активними, склалась так, що в результаті виникла потреба у міжнародній кооперації органів нагляду.

В рамках Базельського комітету з питань банківського нагляду відбувається координація, в рамках якого створено низку документів, які в подальшому стали визначальними для банківського регулювання більшості країн. Саме до таких нормативних документів віднесено «Базель 1, і основні принципи ефективного нагляду «Базель 2» .

2.3. Адаптація банківської системи в умовах воєнного стану

Впродовж повномасштабної війни РФ проти України було прийнято низку нормативно-правових актів Національним банком, президентом, Кабінетом міністрів, Верховною радою України та іншими відомствами для забезпечення стабільного розвитку економіки країни.

Було ухвалено Національним банком України постанову «Про роботу банківської системи та валютного ринку з 24 лютого 2022 року в умовах воєнного стану по всій території України», якою передбачено наступне:

- забезпечення роботи відділень в безперебійному режимі;
- продовження роботи з урахуванням обмежень згідно вищевказаної постанови;
- доступ в безперебійному режимі до сеймових скриньок;
- забезпечення безготівкових розрахунків без обмежень;
- підкріплення банкоматів без обмежень;
- підкріплення відділень готівкою без обмежень;
- бланкове рефінансування банків НБУ без обмежень по сумі;
- платежі Уряду України без обмежень.

Тимчасові обмеження затверджені постановою передбачають:

- призупинення валютного ринку України, окрім продажу фізичним особам;
- фіксування офіційного курсу НБУ станом на 24.02.2022 року;
- обмеження зняття готівки з рахунків до 100 тис. грн., в день (не враховуючи комісію. Виплату заробітної плати та соцвиплат) крім підприємств та установ забезпечуючи виконання мобілізаційних завдань, Уряду;
- введення мараторію на транскордонні валютні платежі (крім підприємств та установ забезпечуючи виконання мобілізаційних завдань, Уряду;
- зупинення обслуговування клієнтів за рахунками резидентів держав, що здійснила збройну агресію проти України;

- призупинення випуску електронних грошей, поповнення електронних гаманців, розповсюдження електронних грошей.

Вищевказані заходи є необхідними для забезпечення стабільності та надійності фінансової системи країни на даний час та в подальшому, безперебійної роботи об'єктів критичної інфраструктури, виплат заробітних плат держслужбовцям, військовослужбовцям, соціальних виплат.

В зв'язку з тим, що на території України зафіксовано колосальні руйнування частин підприємств, розриви ланцюгів постачання, руйнування логістичних шляхів, наша країна та економіка зіткнулась з колосальними труднощами. Населення втратило роботу, мігрувало за кордон, що призвело до зниження надходження податків та падінню надходжень до бюджету. Тим часом, зросла потреба у закупівлі необхідного спорядження та обладнання з-за кордону для постачання армії.

В ситуації зниження валютних надходжень і зростання видатків утримувати фіксований курс гривні можливо тільки за рахунок втрати валютних резервів. Зваживши всі вищевказані показники та щоб зберегти резерви, потрібно було запроваджувати Національним банком України та урядом жорсткі валютні обмеження, в тому числі обмеження на купівлю товарів некритичного імпорту.

Незважаючи ні на що, за період повномасштабного вторгнення резерви Національного банку було знижено з 29,1 млрд. дол. США. до 25,1 млрд. дол. США, не дивлячись на те, що зафіксовано надходження у 6,7 млрд. дол. міжнародної підтримки.

Можна зробити висновок, що, як уряду, так і Національному банку України необхідно буде ухвалювати непопулярні, але необхідні рішення. Одним з них є підвищення облікової ставки до 25 % – НБУ уже ухвалив, а також поступово почав переходити до плаваючого курсу (девальвація гривні дещо пом'якшить наслідки макроекономічного шоку). Окрім цього, найближчим часом необхідно буде повернути, а, можливо, й підвищити податки, зокрема податки на імпорт, а також скоротити перелік товарів критичного імпорту (на даний час він доволі довгий і включає непопулярні

продукти) та ще більше обмежити вплив капіталу – як варіант, розглянути можливість реструктуризації державного боргу.

Від банків Національний банк України очікує серйозного аналізу та підходу, наприклад оцінки кредитного ризику, особливо стосовно позичальників, які втратили доходи і по суті не мають можливості оплачувати відсотки та комісії за користування ними.

Регулятор заохочує банківські установи до гнучких реструктуризацій, проте вони повинні бути раціональними й проводитися лише для позичальників, які мають перспективи до відновлення доходів. Актуальним питанням є те, щоб банки належно оцінювали вартість заставного майна, своєчасно визнаючи втрату доступу до майна, його пошкодження або знищення. Для того щоб Національному банку переконатися в коректності підходів банків до оцінки кредитного ризику, регулятором починаючи з 2023 року буде проведено оцінку якості активів. При цьому варто підкреслити, що ліквідність банківського сектору в цілому зберігається на високому рівні, проте надходження коштів нерівномірні між банківськими установами.

Національний банк України на постійній основі проводить підготовку банківських установ до безперервної роботи відділень у випадку блекауту, запроваджуючи розроблені плани на такий випадок. Кожна установа розглядає та затверджує вищевказані заходи самостійно на підставі рекомендацій регулятора. Ці заходи є надзвичайно важливими, оскільки для управління ризиками банки мають гнучко реагувати, в тому числі і непопулярними для клієнтів заходами (наприклад процентними ставками на зміну ринкових умов). Наслідки терористичних атак росії на об'єкти критичної інфраструктури загрожуватимуть реалізацією операційних ризиків, зокрема через проблеми з енергопостачанням.

Висновки за розділом 2

1. Дослідження тенденцій функціонування банківського сектору країни посідають важливе місце серед основних проблем розвитку економіки України.

В Україні банківська система не виконує ефективно притаманних їй функцій, наслідком чого є зниження темпів розвитку економіки, падіння національної фінансової стабільності та безпеки фінансової системи країни загалом.

2. Здійснення банківського регулювання, як правило, впроваджується органами, які мають нормотворчі функції, насамперед це Верховна рада. Саме вона формує законодавчу базу для ефективного впливу на діяльність банківських установ відповідно до державних цілей та здійснює контроль її застосування, вдосконалюючи її. Функція банківського нагляду переважно покладається на незалежний від решти виконавчої влади орган банківського нагляду - окрема установа/ центробанк/НБУ.

3. Впродовж повномасштабної війни росії проти України було прийнято низку нормативно-правових актів Національним банком, президентом, Верховною Радою, Кабінетом міністрів та іншими відомствами для того, щоб забезпечити стале функціонування економіки країни.

4. В умовах повномасштабної війни економіка України, а відповідно і банківська система зіткнулася з небаченими досі труднощами. Потреба закуповувати імпортні товари для постачання армії - підвищило державні видатки, в тому числі валютні. Враховуючи вищевикладене, можна зробити висновок, що в ситуації зниження валютних надходжень і зростання видатків утримувати фіксований курс гривні можна тільки за рахунок втрати валютних резервів. НБУ було запроваджено жорсткі валютні обмеження, в тому числі на купівлю товарів некритичного імпорту для збереження резервів.

РОЗДІЛ 3.

МЕХАНІЗМ ТА НАПРЯМИ СТАБІЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ

3.1. Державне регулювання банківської системи в умовах воєнного стану

Починаючи з першого дня повномасштабного вторгнення РФ Національним банком України було спрямовано всі зусилля на подолання панічних настроїв серед населення та збереження довіри до банківської системи для стабілізації фінансової ситуації загалом.

Основними рішеннями регулятора було спрямовано на забезпечення безперебійної роботи банківської системи, відтоку пасивів, стримування девальвації національної валюти та відпливу капіталу за кордон. НБУ докладав зусиль і до боротьби з впливом у економіці, і для потреб оборони шляхом полегшенням проведенням благодійних внесків для Збройних Сил України і гуманітарних потреб України.

Регулятор починаючи з 24 лютого впровадив адаптацію правил роботи банківської системи врахувавши умови воєнного стану. Було передбачено, що всі відділення банківських установ здійснюють постійну безперебійну роботу у разі безпечного перебуття клієнтів у них. Було забезпечено повний доступ до банкоматів, сейфів з готівкою. Всі безготівкові платежі запроваджувались і відправлялись без обмежень. Також, враховуючи військовий стан було запроваджено деякі обмеження, а саме:

- заборона на зняття клієнтами готівки обсягом понад 100 тис. грн в день;
- заборона на зняття валюти готівкою в Україні.

Дані обмеження не стосувалися юридичних осіб, що діяли за програмою уряду та виконували плани мобілізації, а також території, які могли бути окуповані найближчим часом або яким вже загрожувала окупація ворожими військами. Ці обмеження там не розповсюджувались у разі наявності готівкової валюти у відділеннях банків.

- банки-емітенти електронних грошей зобов'язані були припинити їх розповсюдження та випуск;

- призупинено виплата дивідендів ;

-призупинено дострокове погашення кредитів;

- заборонено зміну валюти кредитної операції;

Варто зазначити, що регулятор на своєму рівні і запровадив послаблення для банківських установ:

-зовнішню оцінку стійкості банківських установ було перенесено на 2023 рік;

-було скасовано вплив за несвоєчасне надання фін звітності;

-форування та зберігання обов'язкових резервів теж було скасовано;

Для того, щоб було спрощено доступ банківських установ до ліквідності регулятор ввів рефінансування кредитів терміном на 12 місяців та не обмежив їх за сумою. 15 квітня 2022 року НБУ повернув умови видачі забезпечених кредитів, врахувавши те, що фіксувався значний приріст ліквідності банківської системи з початку ведення військових дій.

Щоб утримати можливе різке знецінення національної валюти спочатку воєнного стану НБУ здійснив фіксацію курсу гривні та прив'язав її до курсу долару США та євро по курсу станом на 24.02.2022 року.

НБУ був змушений відразу після введення воєнного стану зупинити роботу на валютному ринку, дозволивши лише операції по продажу валюти.

Починаючи з 14.04.2022 року НБУ дозволяє здійснювати продаж іноземної валюти в межах залишку між купівлею-продажем валюти в операційний день. Рішення щодо продажу валюти дозволено ухвалювати в кожному відділенні банків на своєму рівні.

З березня 2022 року було дозволено використання платіжних карток в усіх країнах за межами України для розрахунків та отримання готівки, враховуючи конвертацію. Також соціальні виплати, а саме пенсії, субсидії, аліменти, допомоги на харчування особам що перебувають за кордоном було дозволено перекази у іноземній валюті.

Всім громадянам України було надано дозвіл вивозити валюту в сумі еквівалентній до 10 тис. євро. Банківська система України в умовах повномасштабної війни проявила стійкість завдяки рішенням регулятора. Вже 04.04.2022 року регулятор повернувся до стандартних вимог щодо здійснення контролю з валютних операцій для банківських установ та їх клієнтів.

Враховуючи воєнний час, одним з дієвих кроків НБУ є проведення фінансування держбюджету шляхом купівлі ОВДП у Мінфіну. Це дало змогу профінансувати урядові програми на 120 млрд. грн. Ці кошти були направлені на фінансування лише захищених та критичних потреб уряду. Варто підкреслити, що вищевказані операції висвітлюють максимально прозоро для громадян України.

Національний банк декларував і подальшу готовність щодо співпраці з виконавчою владою країни по залученню фінансування на міжнародному рівні, що конче необхідно для запобігання гуманітарної катастрофи та у перспективі повної відбудови країни.

Деякі рішення Нацбанком було ухвалено і для самої адаптації в умовах воєнного стану небанківських установ, кредитних спілок, страхових та інших організацій.

Також враховуючи тимчасову нестабільність фінансової системи регулятор був змушений запровадити додаткову низку обмежень:

- заборона на виплату премій, винагород керівному складу;
- заборону доступу до відкритої інформації та реєстрів;

В свою чергу для гравців фінансового ринку було впроваджено політику послаблення:

- скасовано вплив порушення достатності власного капіталу;
- відтерміновано вимоги про розкриття інформації щодо кредитування;
- всім учасникам кредитних спілок дозволялось внесення несвоєчасних платежів і не вважалось за порушення.

Вже з перших днів війни регулятор здійснив заборону щодо видачі коштів за рахунками громадян РФ та БР в Україні, одночасно вони не могли здійснювати операції з валютою. Проаналізувавши ситуацію через деякий час

НБУ зробив деякі винятки, а саме дозволив розрахунки по видаткам щодо виплати заробітних плат, оплати комунальних послуг, соціальних виплат, виплат по страховим випадкам.

Вже 24.02.2022 НБУ було ухвалено постанову для ліквідації фінансових установ з російським капіталом. Це все дало можливість Нацбанку припинити дію ліцензії для подальшої ліквідації фінансових установ, які керувались та мали повний контроль країною агресором.

Під санкції потрапили дві установи - Міжнародний резервний банк та Промінвестбанк.

У період воєнного стану НБУ дозволив не підтверджувати законність коштів, які були спрямовані на благодійні, волонтерські потреби та на купівлю ОВДП («військових облігацій»), що має визначальне значення для забезпечення ключових потреб наших військових для захисту держави.

3.2. Напрями удосконалення банківського нагляду та регулювання в Україні

В умовах нестабільності економіки, будь-які кризи чи потрясіння можуть вести до паадічу платіжної системи, ізких стибків курсу валюти, скорочення пропозиції грошей, викликають загострення політичної ситуації.

Для сприяння економічному зростанню країни через забезпечення стабільності банківської системи саме й функціонує банківський нагляд та регулювання. Банківський нагляд – це така система заходів контролю та відповідним чином впорядкованих заходів центрального банку, які спрямовані на кількісну оцінку достатності капіталу та зниженням якісними показниками всієї банківської діяльності.

Національний банк України, в свою чергу, проводить детальний аналіз ризиків та вивчає діяльність перспектив кожного банку, використовуючи такі підходи:

- Професійне судження – це проведення визначення стійкості та безпечності роботи установи. Проводиться оцінка ризиків, що здійснює установа у своїй фінансовій діяльності.

- Оцінка перспектив – це Проведення оцінки ризиків, що можуть виникнути у майбутньому. Запровадження системного реагування на ранніх стадіях виникнення проблем конкретної банківської установи для упередження та максимальної мінімізації всіх негативних наслідків.

- Фокус уваги – всі фінансові установи та ті механізми і питання що можуть бути загрозою або небезпекою для банківської системи країни.

Ефективний банківський нагляд є однією з головних передумов стабілізації банківської системи та належного її функціонування, виконання основних функцій. Банківський нагляд має створювати ефективну й конкурентоздатну банківську систему, динамічно реагувати на всі зміни на ринку, виявляти готовність періодично переглядати політику та практику нагляду з урахуванням нових змін і тенденцій на ринку.

3.3. Концептуальні засади державної політики регулювання банківської системи

Державне регулювання діяльності вітчизняних банків включає заходи, що проводять відповідні органи державної влади для підтримання, стабілізації, ефективності банківської сфери та обмеження негативних ризиків.

Метою державного регулювання банківської системи є підвищення рівня надійності, стабільності банківської системи загалом та захист інтересів кредиторів і вкладників [4, с. 36]. Державне регулювання банківської системи та її нагляд здійснюються для забезпечення стабілізації банківської системи.

Хоча банки і приватні структури, вони також виконують суспільно корисні і необхідні функції, що робить регулювання та нагляд за їхньою діяльністю обґрунтованим і необхідним завданням [3, с. 38]. Основні завдання банківського регулювання зазначені на рисунку 3.1.

Рис.3.1. Основні завдання державного регулювання банківської системи

Правова інфраструктура банківського нагляду визначає право наглядового органу на отримання від банків офіційної звітності й іншої інформації необхідної в процесі нагляду, а також право проведення перевірок на місці.

Пруденційний нагляд над банківською системою традиційно здійснюється шляхом [3, с. 45]: – заочного (зовнішнього) спостереження (за даними звітності, що надходять до наглядового органу); – інспектування (оцінки та перевірки) безпосередньо на місцях. Регулятивний нагляд за фінансово-кредитними установами здійснюється на основі постійного контролю (моніторингу) за фінансовими результатами їхньої діяльності та впровадження процесів ефективного управління ризиком. Нагляд – це циклічний процес, який починається з вивчення матеріалів попередньої виїзної перевірки й закінчується завершенням наступної виїзної перевірки [3, с. 46]. На відміну від аудиту банку, пруденційний нагляд здійснюється безперервно, а не «станом на певне число». Цей підхід, як правило, практикується «згори донизу»

(оцінка політик, процедур, контролю і якості роботи), на відміну від «знизу догори» (перевірка рахунків, записів і операцій). Мета полягає в тому, щоб виконати оцінку стану банку і розпочати процес, який приведе до необхідної реакції органів нагляду [3, с. 47].

Фінансова нестабільність банківської системи зазвичай приводить до неплатоспроможності та банкрутства банків і, таким чином, до громадської недовіри до банків загалом. Також це зумовлює такі негативні макроекономічні наслідки: – скорочення обсягу грошової маси; – крах платіжної системи; – завеликі та непередбачені обсяги зобов'язань уряду.

У країнах із розвинутою ринковою економікою працівники нагляду спираються на такі важливі складники. По-перше, це кодифікований звіт законів, які стосуються економічних одиниць та власності; по-друге, адекватні та чітко встановлені стандарти звітності та обліку; по-третє, система незалежного аудиту та оприлюднення для широкого загалу банківської звітності. Вирішення жодної з цих проблем не є безпосереднім обов'язком органів банківського нагляду, майже у кожній країні діють інші органи, які докладають значні зусилля для підвищення ефективності діяльності у цій сфері. Їх повноваження: [3, с. 48]:

- 1) регулювання доступу до банківської системи;
- 2) забезпечення розумного регулювання діяльності банків, тобто такого, що обмежує або не обмежує самостійність у підтриманні фінансової стабілізації, а з іншої сторони – запроваджує деякі вимоги до банків;
- 3) регулярне отримання від банків звітності й проведення інспекційних перевірок у банках;
- 4) примусові заходи впливу до проблемних банків;
- 5) контроль за неплатоспроможними банками, призначення тимчасової адміністрації в такі банки, припинення їхньої діяльності, реорганізація та ліквідація банків.

Банківський нагляд може бути ефективним за умов виконання двох функцій – превентивної і захисної. Превентивна функція спрямована на те, щоб не допустити краху окремих банків або дестабілізації ринку загалом. Захисна

функція передбачає заходи щодо нейтралізації негативних явищ, якщо такий крах або дестабілізація вже відбулися. Ця функція охоплює систему заходів реальної допомоги банкам, що потрапили в складну фінансову ситуацію, і систему гарантій депозитів, спрямовану на захист інтересів вкладників у разі банкрутства банків [3, с. 51].

В Україні функції банківського нагляду, як вже зазначалось вище, покладені на Національний банк України. Функції і завдання банківського нагляду визначаються потребами Національного банку України відповідно до проведення єдиної державної політики щодо грошового обігу, зміцнення національної валюти, проведення кредитування, проведення міжбанківських операцій, а також повної і чіткої діяльності банківської системи в цілому.

Нині служба банківського нагляду Національного банку України скоординована по вертикалі й функціонує як єдина система. У центральному апараті служба банківського нагляду представлена такими підрозділами [3, с. 52]:

- банківського регулювання і нагляду;
- методології банківського регулювання і нагляду;
- реєстрації та ліцензування;
- запобігання використанню фінансових установ у легалізації кримінальних доходів та фінансування тероризму.

Головним завданням банківського нагляду НБУ є створення ефективної системи захисту інтересів кредиторів і вкладників банку, оперативного реагування на події, які дестабілізують діяльність банку. Найважливіша місія цієї структури – захистити діяльність банків від фатальних ризиків і захистити інтереси вкладників [3, с. 53]. Отже, цілі, які стоять перед банківським надглядом кожної країни і України зокрема, загалом такі [3, с. 58]:

1. Глобальні. Підвищення надійності та стабільності банківської системи. В основному банківський надгляд приділяє увагу стану всієї системи банків, хоча запобігання краху окремого банку або виникненню у ньому критичної ситуації є найкращим заходом для збереження здоров'я банківської системи загалом.

2. Локальні. Надійний захист інтересів вкладників, що розміщують свої кошти у банках; забезпечення їхньої довіри до фінансово-кредитної системи. Головна причина необхідності захисту вкладників полягає в тому, що вони не володіють інформацією для визначення розмірів ризиків у діяльності їхнього банку.

3. Потенційні: – проведення конкуренції у банківській системі та запобігання зосередженню економічної потужності в одних руках (банківський нагляд покликаний сприяти зміцненню ефективної і конкурентної банківської системи, яка повинна чітко реагувати на потреби суспільства в якісних фінансових послугах, що надаються за розумною ціною);

– зростання ефективності банківської справи та ефективний розподіл кредитування для економіки. але банківський нагляд не може і не повинен надавати гарантію того, що банки не збанкрутують.

У ринковій економіці сучасності банкрутство є частиною процесу ризикових операцій. Однак питання про те, яким чином вирішується проблема банкрутства і як розподіляються збитки, – це значною мірою питання політичного характеру, прямо пов'язане з процесом прийняття рішень щодо того, чи необхідно (а якщо так, то в якому обсязі) використовувати державні кошти для підтримки банківської системи [2, с. 79].

Регулювання вітчизняної банківської системи знаходиться під значним тиском корпоративних інтересів комерційних банків, їхніх власників, певна частина яких є представниками правлячої еліти. Тому лише постійне та посилене втручання держави як регулятора може розірвати це замкнуте коло невирішених проблем ефективного функціонування фінансово-кредитних установ. Системи нагляду та банківського регулювання в умовах глобальної фінансової кризи показали обмежену спроможність забезпечити повноцінне кредитування економіки. Тому виникла об'єктивна необхідність в адаптації системи банківського нагляду до посткризових умов.

Передумови глобальної фінансової кризи виникли за умов відносної стабільності основних фінансових інститутів та банківських систем і розпочалися за умов розбалансування процесів кредитування, заощадження,

страхування та інвестування. Запровадження регулюючих заходів в умовах обмеження кредитних ресурсів у банківській системі для зменшення її ризикованості неминуче приведе до зниження обсягів кредитування за рахунок зменшення частки проблемних кредитів, що має бути враховано у проведенні грошово-кредитної політики [2, с. 79].

Висновки до розділу 3

1. Починаючи з першого дня повномасштабного вторгнення РФ Національним банком України було спрямовано всі зусилля на подолання панічних настроїв серед населення та збереження довіри до банківської системи для стабілізації фінансової ситуації загалом.

2. Ефективний банківський нагляд є однією з головних передумов стабільності банківської системи, належного функціонування та виконання нею основних функцій. Банківський нагляд має створювати ефективну й конкурентоздатну банківську систему, динамічно реагувати на всі зміни на ринку, виявляти готовність періодично переглядати політику та практику нагляду з урахуванням нових змін і тенденцій на ринку.

3. Державне регулювання діяльності банківських установ – це комплекс заходів, які вживаються органами державної виконавчої влади для підтримання стабільності та стабілізації банківської діяльності з обмеженням негативних ризиків. Головною метою регулювання банківського сектору є підвищення рівня надійності, стабільності банківської системи загалом та захист інтересів кредиторів та вкладників.

4. Регулювання банківської системи знаходиться під значним тиском корпоративних інтересів комерційних банків, їхніх власників, тому постійне втручання держави необхідне для нормального функціонування банківського сектору економіки країни.

5. Системи нагляду та банківського регулювання в умовах воєнного стану показали обмежену спроможність забезпечити повноцінне кредитування

економіки. Тому виникла об'єктивна необхідність в адаптації системи банківського нагляду до посткризових умов.

ВИСНОВКИ

1. Стабілізація банківської системи в умовах воєнного стану є однією з умов розвитку та сталого функціонування економіки що є запорукою розвитку держави. Згідно з представлених в роботі визначень, встановлено, що стабілізація банківської системи є відносним поняттям, так як стабільність не завжди передбачає сталість, а відображає відповідність нормативно-правовим актам для належного виконання своїх функцій. Для забезпечення позитивного фінансового результату банківською системою передбачено виконання своєї місії, а саме вирішення поставлених задач не тільки в мирний час, а й в умовах воєнного стану, що буде запорукою фінансової стабільності банківської системи.

2. На сьогоднішній день банківська система України продовжує функціонувати у надскладному для країни часу, а саме у період воєнного стану, що ускладнює стабільний розвиток банківської системи і підвищення її ефективності. Стабілізація банківської системи є одним із ключових показників розвитку економіки країни. Нестабільна банківська система в будь який час не може ефективно працювати, задовольняючи потреби клієнтів і держави. В умовах воєнного стану саме стабільність банків зазнала найбільшого удару. Доведено, що необхідність забезпечення стабілізації банківської системи України актуалізує завдання посилення державного регулювання банківської системи. Провівши аналіз банківської системи України, можна зробити висновок, що доцільно проводити стабілізацію через оцінку функціонування механізму управління фінансовою стабільністю банківських установ, узгодженням управлінських рішень та досягненням певних пропорцій між усіма складовими компонентами.

4. Дослідження тенденцій функціонування банківського сектору країни посідають важливе місце серед основних проблем розвитку економіки України. В Україні банківська система не виконує ефективно притаманних її функцій, наслідком чого є зниження темпів розвитку економіки, падіння національної фінансової стабільності та безпеки фінансової системи країни загалом.

5. Ефективний банківський нагляд є однією з передумов стійкості банківської системи, належного функціонування та виконання нею основних функцій. Банківський нагляд має створювати ефективну й конкурентоздатну банківську систему, динамічно реагувати на всі зміни на ринку, виявляти готовність періодично переглядати політику та практику нагляду з урахуванням нових змін і тенденцій на ринку.

6 Доведено, що регулювання банківської системи знаходиться під значним тиском корпоративних інтересів комерційних банків, їхніх власників, тому постійне втручання держави необхідне для нормального функціонування банківського сектору економіки країни. Системи нагляду та банківського регулювання в умовах воєнного стану показали обмежену спроможність забезпечити повноцінне кредитування економіки. Тому виникла об'єктивна необхідність в адаптації системи банківського нагляду до посткризових умов.

7. Обґрунтовано, що Національний банк України на постійній основі проводить підготовку банківських установ до безперервної роботи відділень у випадку блекауту, запроваджуючи розроблені плани на такий випадок. Кожна установа розглядає та затверджує вищевказані заходи самостійно на підставі рекомендацій регулятора.

8. Доведено, що головним завданням банківського нагляду НБУ в умовах воєнного стану - оперативного реагування на події, які дестабілізують діяльність банку. Найважливіша місія цієї структури – захистити діяльність банків від фатальних ризиків і захистити інтереси вкладників. В умовах повномасштабної війни економіка України, а відповідно і банківська система зіткнулася з небаченими досі труднощами. Потреба закуповувати імпортні товари для постачання армії - підвищило державні видатки, в тому числі валютні. Враховуючи вищевикладене, можна зробити висновок, що в ситуації зниження валютних надходжень і зростання видатків утримувати фіксований курс гривні можна тільки за рахунок втрати валютних резервів. НБУ було запроваджено жорсткі валютні обмеження, в тому числі на купівлю товарів некритичного імпорту для збереження резервів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Аналіз банківської діяльності /Герасимович А. М., Алексеєнко М. Д., Парасій-Вергуненко І. М. та ін. Київ // Вид-во КНЕУ. 2004. – 599 с.
2. Буковинський С.А. Уроки глобальної фінансової кризи: міжнародні проблеми реформування міжнародних стандартів банківського регулювання і нагляду / С.А. Буковинський, Т.Е. Унковська, О.Л. Яременко // Економічна теорія. 2011. № 1. С. 79–90.
3. Базель II: проблеми та перспективи використання в національних банківських системах монографія / А. О. Єпіфанов, І. О. Школьник, П. Райхлінг та ін.// Суми: ДВНЗ «УАБС НБУ», 2011. 261 с.
4. Банківське регулювання і нагляд: методологія та практика: монографія / за ред. В.В. Коваленко.// Одеса : Атлант, 2013. 492 с
5. Бус О. Б. Аналіз стану банку органами банківського нагляду та шляхи його вдосконалення / О. Б. Бус // Вісник НБУ. 2013. С. 15- 24.
6. Вовк В. Діагностування кризи з боку центральних банків: зарубіжний та вітчизняний досвід / В. Вовк, Ю. Дмитрик // Вісник Національного банку України. 2013. С. 20–25.
7. Горячук В. Ф. Системний аналіз процесу капіталізації економіки країни та визначення його як системи / В. Ф. Горячук // Теорія та практика державного управління. – 2010. – № 1. – С. 54 - 59.
8. Довгань Ж. Капіталізація банківської системи України / Ж. Довгань // Вісник Національного банку України. – 2008. – № 11. – С. 10–14.
9. Зверяков М. І. Формування системи індикаторів фінансової стійкості банківської систем / М. І. Зверяков, В. В. Коваленко // Фінанси України. – 2012. – № 4. – С. 3–12.
10. Кузнецова А. Я. Концептуальні положення забезпечення стабільності банківської системи / А. Я. Кузнецова, Н. П. Погореленко.//: [tps://fkd.net.ua/index.php/fkd/article/download/1598/161](https://fkd.net.ua/index.php/fkd/article/download/1598/161)

11. Міщенко В. Базель III: нові підходи до регулювання банківського сектору / В. Міщенко, А. Незнамова // Вісник Національного банку України. 2011. – № 1. – С.4-9.

12. Новий етап розвитку банківської системи України: зростання участі іноземних інвесторів / Т. С. Смовженко// – Київ : УБС НБУ, 2008. – 231 с

13. Огляд банківської системи України за 2022 рік: результати діяльності, проблеми та перспективи// <http://rurik.com.ua/our-research/branch-reviews/>.

14. Основні показники діяльності банків України : <https://bank.gov.ua/ua/news/all/pributok-bankivskogo-sektoru-za-9-misyatsiv-2022-roku-stanoviv>

15. Оніщенко В. В. Аналіз діяльності державних банків в Україні / В. В. Оніщенко // Вісник СумДУ. Серія «Економіка». – 2012. – № 2. – С. 186- 192.

16. Офіційний сайт Національного банку України: Банківський нагляд. Основні показники діяльності банків України <http://www.bank.gov.ua/>.

17. Показники діяльності банківської системи України / Бюлетень Національного банку України.// 2022. С. 88–89.

18. Постанова Правління НБУ: «Про роботу банківської системи та валютного ринку з 24 лютого 2022 року в умовах воєнного стану по всій території України» від 24.02.2022 №18 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0018500>.

19. Про банки і банківську діяльність: Закон України від 17.12.2000 р. №2121-III URL:<http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?page=1&nreg>